

YAPILI ÇEVREDE KAMU BİLİNCİ VE BAĞIMSIZ OLUŞUMLARIN PEYZAJ MİMARLIĞIYLA İLİŞKİSİ

Enise Burcu Karacizmeli*

*İstanbul Teknik Üniversitesi, 05334317952, eniseburcu@gmail.com

1. ÖZET

Gelişen çevre bilincinin toplumun çeşitli katmanlarında hareketlenmeye yol açmasıyla bağımsız oluşumların ortaya çıkışı sayesinde, uzmanlık alanlarının savunuları daha geniş kitlelerde yankılanmaya başladı. Özellikle yapıli çevreye karşı oluşmaya başlayan hassasiyet kentle ilgilenen disiplinler için büyük bir önem teşkil ediyor. Profesyonel olarak yapılan analiz ve tasarımın sağlıklı bir yapıli çevre için yeterli olmadığı, bunun için gelişkin bir çevresel kamu bilincine ihtiyaç olduğunu söylemek olanaklı. Bu yüzden meslek alanlarının çevreye hizmet ederken bu bilince eğilmesi, olumlu sonuçlar doğuracaktır. Kamu bilincinin gelişiminde topluma daha yakın duran bağımsız oluşumlarla, aynı konuları profesyonel düzeyde çalışan uzmanlık alanlarının ilişki kurmasının uzun vadede katkı sağlarnasını beklemek mümkün. Bu çalışma, bahsedilen olası ilişkiyi, bağımsız olarak kentsel mekanla ilgilenen aktivist gruplar ve etkinlikler, profesyonel olarak da peyzaj mimarlığı disiplini açısından değerlendirmeyi amaçlıyor.

Anahtar kelimeler: Kent, yapıli çevre, kamu bilinci, aktivizm, kamusal açık alan

2. GİRİŞ

Geçtiğimiz yıllarda şiddetlenen küresel ısınma alarmıyla birlikte, beraberinde getireceği fiziksel koşullara karşı beslenen toplumsal kaygı, doğal hayata duyulan hassasiyetin artışını beraberinde getirdi. Bu süreçte öne çıkan sürdürülebilirlik, ekoloji ve peyzaj gibi kavramlar, bugün gelişen çevre bilincinin değişmez bileşenleri ve gün geçtikçe önem kazanıyorlar.

Doğal süreçler, ekoloji, çevreci yaklaşımlar, sürdürülebilirlik kavramları, mimarlıktan ürün tasarımına, modadan planlamaya uzanan yaratıcı kültürün eksenine girdikten sonra, akımın toplumsal yankıları daha da belirginleşti. Çevre bilincine eklenen, onu büyüten ve yine içerik olarak ondan beslenen bu alanlardan biri olan peyzaj mimarlığının mesleki kimliğine kavramsal olarak yenilik sunmayan bu yeni dönemin, disipline farklı katkılar sağladığı söylenebilir. Tarihsel kökeni doğa ve sanat arakesitinde konumlanan, bugünkü uzmanlık alanını kentleşmeyle birlikte oluşturmuş olan peyzaj mimarlığı, kırsaldan kentsel yapıli ve doğal çevreyi kapsayan bir ilgi alanına sahip bugün. Özellikle kentsel açık alan, yeşil alan, kamusal alanla ve altyapı sistemleriyle ilgilenirken doğa-kent arakesitini okuma becerisi bugünün kentlerinin tam olarak gereksinim duyduğu özelliklerle örtüşmekte. Bu yüzden çalıştığı alanlarla ilgili geçmişe göre daha tanımlı bir konumda olduğu söylenebilir.

Toplumların yaşam çevrelerine karşı besledikleri hassasiyetlerin dereceleri, doğal sistemlerdeki kayıptan çok, medya, politika, kültür ve oluşumu tüm bunlara bağlı olan kamu bilinciyle doğrudan ilişkili. Yaşanabilir bir çevrenin yalnızca iyi tasarlanmışlığının yetersiz kaldığı günümüzde, toplumu çevreyi doğru anlama ve kullanmaya yönelten bir bilince gereksinim var. Bu bilincin gelişimine, medya ve politika gibi sistemlere müdahalenin ötesinde çok daha basit, küçük ölçekte girişimlerle katkı sağlamak olanaklı. Bağımsız oluşumlar, sanatçılar, aktivistler, sivil toplum örgütleri, çevreciler gibi grupların yapıli çevredeki aksaklıklar ve gereksinimlere yönelik gerçekleştirdikleri projeler ve öneriler toplum nezdinde yönetsel kararlardan çok daha fazla etki sağlarnakta. Bu yüzden de kamu bilincine profesyonellerden daha yakın bir konumdalar. Uzmanlık alanı yapıli çevre olan peyzaj mimarlığı gibi disiplinlerin bu proje ve önerilere katılımları, bir yandan gruplara katkı sağlarken diğer yandan da profesyonel geri kazanımlara kapı açabilir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, kentsel açık alan ve peyzaj kullanımını alternatif biçimlerde savunan bağımsız oluşumlar ve etkinlikler üzerinden, yapılı çevreye mimarlık, planlama ve sosyal bilimlerin araştırmalarının ötesinde toplumsal katılımın potansiyelini araştırıyor. İyi tasarım ve analiz kadar gelişkin bir kamu bilincinin de gerekli olduğu günümüzde daha iyi bir çevre için uzmanlık alanları ile sivil girişimlerin arakesitleri, sağlanabilecek çift taraflı katkının yollarını bulmaya bir rehber teşkil etmekte. Bunun için de kentsel peyzaj ve kamusal alanla ilgilenen küçük ölçekli, kamuya yakın duran girişimleri, metot ve faaliyetleriyle incelemek çalışmanın yöntemini oluşturuyor. Ortak noktaları kamusal açık alan ve yapılı çevre olan 4 bağımsız oluşumu inceleyen çalışma, çevreci aktivizmin kentsel alana ve kimliğe yaptığı projelerde peyzaj mimarlığıyla kesişen noktalarını incelemeyi amaçlıyor.

4. BULGULAR

4.1. Tokyo Piknik Kulübü

Tokyo, tüm alt ve üst yapı sistemleriyle metropollerin örnek aldığı bir kent. Bu sistemler bütününde kentsel dokunun yoğunluğundan kaynaklanan bir açık alanlar sisteminden yoksun. Kişi başına düşen yeşil alan oranı 29,1 m² olan New York, 26,9 m² olan Londra gibi megapollere kıyasla Tokyo, 5,2 m² oranıyla oldukça gerilerde kalıyor (Ota, 2007). Tokyo Piknik Kulübü (Tokyo Picnic Club) kentteki bu açık alan sıkıntısını dile getiren, konuyla ilgili projeler geliştiren bir grup. Mimar Hiroshi Ota, kentsel tasarımcı Kaori Ito ve müze yöneticisi Tomaharu Matsuda tarafından kurulan grup bugün peyzaj mimarları, tasarımcılar, grafik tasarımcıları, fotoğrafçılar, küratörlerden oluşan geniş bir topluluğu kapsıyor (Ota, 2007). Pikniği Tokyo'nun güncel koşullarında tekrar tanımlama amacıyla bir araya gelen grup üyeleri, menü hazırlamaktan etkinlik ürünleri tasarımına, yeşil alan koşullarını iyileştirmekten park yönetim sistemlerinin analizine ve peyzaj kalitesini irdelemeye uzanan projeler üretiyor, etkinlik ve sergiler düzenliyorlar.

2003'de peyzaj mimarı Hajime Ishikawa ile beraber kentsel açık alan sistemlerini değerlendirme amaçlı yaptıkları analizler sonrası Tokyo'nun diğer metropollere göre düşük olan kişi başına düşen yeşil alan oranının yanı sıra var olanların da kamuya açıklık konusunda problemleri olduğunu tespit eden grup, "Piknik Hakkı" (Picnic Right) sloganıyla tüm Tokyoluların açık alan kullanım hakkı olduğunu savunuyor. Grubun çalışmalarını sıradan bir organizasyondan farklılaştıran faktörse etkinliklerin birer peyzaj projesi gibi ele alınması; analizlerin yapılması, istatistiklerin çıkartılması ve ardından alana yönelik önerilerin geliştirilmesi. Açık alan kullanımının önemine dikkat çeken protesto niteliğinde piknik etkinlikleri ise tüm bu sürecin ardından gelmekte. "Kendi pikniğini düşün" (think for your own picnic) ya da "pikniği savun" (fight for the picnic) gibi sloganları ve hazırladıkları 15 maddeli manifestolarıyla aktivist grubun çalışmaları Tokyolular tarafından ilgi görüyor. Temel bir rekreatif etkinlik olarak pikniğin kentsel yeşil alanlar sistemindeki sıkıntıyı dile getirmek ve farkındalığı artırmak için bir araca dönüştürülmesi, iletişimin ve verilmek istenen mesajın toplumsal anlamda etkinliğiyle sonuçlanıyor.

4.2. Uluslararası Bat-Yam Peyzaj Şehirciliği Bienali

1990'ların sonlarına doğru Amerika'da, modernist ve postmodernist planlamaya bir eleştiri olarak ortaya atılan peyzaj şehirciliği (Landscape urbanism), peyzajın kent dinamiğinin ana unsuru olarak kullanılmasını öngören, zaman, değişkenlik, belirsizlik, açık uçluluk ekseninde bir tür kentleşme fikri ortaya atan bir kavram; planlamanın koyduğu kurallara karşın günümüz kentleşmesinin, müdahale edilmeden, kent ve doğanın arakesitinde kendi dengelerini kurduğu bir sistemler bütünü. Kavramı ortaya atan teorisyen mimar Charles Waldheim'a göre peyzaj şehirciliği yalnızca

bir tasarım stratejisi olmanın ötesinde bir kültürel kategori; günümüz kentlerinin koşullarını anlamak ve tanımlamak için bir bakış açısı (2006).

Şehircilikte peyzaja yüklediği anlama, çevre bilincine anlaşılır bir karşılık ve alternatif sağlayan bu yeni kavramı işleyip, kentsel peyzaj ve kamusal alana odaklanan projeleri sanat ve tasarım ortamında gündeme taşıyan bir etkinlik 2008'de İsrail'de gerçekleşti. Peyzaj Şehirciliği Bienali (Landscape Urbanism Biennial), Bat Yam kentinin kamusal alanlarında kentsel açık alan kullanımını işleyen sanatçı, mimar, peyzaj mimarı ve öğrencilerin projelerine yer verdi. Çağdaş bir kent laboratuvarı olmayı amaçlayan bu ilk etkinlik kamusal alanın yeni imkanlarını araştırma ve 21. yüzyıl kent hayatını açık bir tartışmaya açmayı amaçlıyor.

"Ağırlama" (Hosting) başlığıyla düzenlenen bu ilk etkinlik tasarım kültürünün güncel kentleşmeye ve peyzaja bakışını işleyişi itibariyle önemli bir örnek. Yaratıcı kültürün konulara odaklı çalışmalarını bir araya getiren bienallerin gündem yaratma ve iletişim becerilerinin kullanılarak, benzer duruşlara sahip olan bağımsız girişimlere katkı sağlanmalıdır.

4.3. Gerilla Bahçivanlık

Gerilla bahçivanlık (Guerilla Gardening), çevrecilerin oluşturduğu politik bir grup. Arazi hakkı, arazi reformu ve permakültürle ilgilenen aktivist çevrecilerin başlattığı oluşum, mülkiyetine sahip olmadıkları kullanımsız alanlarda bitki ekim ve dikimi yaparak eylemlerini gerçekleştiriyor. İhmal edilmiş, terk edilmiş alanların mülkiyetinin, yeni bir amaç uğruna kullanımları önerildiğinde değişebilir olmasını savunuyor. Grup üyeleri belirledikleri alanlara yasal olmayan biçimlerde ekim yapıp yeni çiçek ve sebze bahçeleri yaratıyorlar. 1973'de Liz Christy ve Yeşil Gerillalar (Green Guerrillas) grubu, New York'ta bir parkın harabe bir kısmını izinsiz bir şekilde bir bahçeye dönüştürmesiyle başlayan Gerilla bahçivanlık, bugün aynı mantıkla, izinsiz alanlara, meyve ağaçları, meyvesi yenilebilir pereniyaller, park ve refüjlere çiçekler eken sivil hareketle devam ediyor. Bahçivanlığın radikal bir biçimini ortaya koyan bu akım çoğunlukla kamusal kullanıma sahip alanlarda etkinlik göstermekte.

Amacın yaşadığımız alanları doğal ortama yakınlaştırmak ve sağlıklı kentlerde sağlıklı bireyler olarak yaşamaya giden yola yön vermek. Yöntem olarak grup içi malzeme, tohum, bitki, araç gereç gibi hazırlıklar, buluşmalar düzenledikten sonra harekete geçmeyi izleyen bahçivanlar grup olarak da bireysel olarak da çalışabiliyor. Bu akımın bir takipçisi olmak için gruba üye olmak gerekmiyor. Yaptıkları çağrıda herkesin evinin çevresine, boş işlevsiz ve kötü görünen kamusal ya da özel alanlar üzerinde "gerillalık" yapabileceğini vurguluyorlar.

4.4. Rebar

"Peyzajınızı yeniden düzeltmek" (Remixing your landscape) sloganı ile çeşitli ölçeklerde, içeriklerde projeler yürüten San Francisco merkezli aktivist bir grup olan Rebar, 2004'de kurulan bir tasarım ortaklığı. Genel olarak ilgilendikleri konuları, kentleşme, çevresel yerleştirmeler ve saçmalıklar olarak tanımlıyorlar. Grubun projeleri ele alışı, sosyal, ekolojik ve kültürel süreçleri mekan ve zaman kavramları çerçevesinde incelemeye dayanıyor ve bu süreci tıpkı bir diskjokeyin müzik üretmesine benzetiyorlar; fiziksel ve kültürel dünyadan bir mix oluşturmak. Bu yaklaşımla Rebar, yapıllı çevreye dair yeni fikirler üretiyor.

Çeşitli projeler üreten grubun kamusal alan ve kent kimliği adına en çok dikkat çeken ve en geniş kitleye ulaşan projesi Park Günü (Park(ing) Day). Park Günü, San Francisco merkezli ancak belirlenen günlerde dünyanın çeşitli noktalarında aynı anda gerçekleştirilen bir etkinlik. Mimarlar, aktivistler, çevreciler ve kent sakinlerinin ortaklığıyla, taşıt araçlarının park alanı olarak kullandıkları yerleri bir günlüğüne geçici olarak rekreasyon amaçlı kullanmaya dayalı bir konseptle yılda bir kez düzenlenen Park Günü, taşıt araçlarının kentte yayadan çaldığı alanı kısa bir süreliğine de olsa yayaya geri kazandırmayı amaçlıyor. Rebar'ın bu projeye, taşıt araçlarının akışına ve duraklama

alanlarına kentlerde ne kadar geniş bir alan ayrıldığına dair bir kamu bilinci uyandırma amacı taşıdığı söylemek olanaklı. Günlük kullanımda geçiş alanı işlevi gören alanların iyi tasarım ve doğru stratejilerle temel sosyal gereksinimlere yanıt verebilme olanağı bugün tartışılması gereken bir konu. Sokak, cadde gibi taşıt öncelikli kamusal alanlarda araçların kentsel mekanı adeta işgal ettiğine işaret eden Rebar, farkındalık üretmenin yanı sıra caddelerin rekreasyon potansiyellerini de vurguluyor.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen projelerde, rekreasyon, tasarım ve sanat, bahçivanlık ve açık alan hakkını işleyen gruplar, projeleriyle kentte insanın sosyal gereksinimlerine işaret ediyor ve var olan koşullardaki kötüleşmeye engel olmanın yollarını ortak sağduyuda arıyor. Bunu yaparken kentsel peyzajı, açık ve yeşil alanları kullanmaları çevreci bir yaklaşıma işaret ederken her biri, kullanıcının yaşadığı çevreye bir farkındalıkla bakmasını amaçlıyor

Güncel peyzaj mimarlığının bu tip girişimlere kulak vermesinin, hem uzmanlık alanı için hem de bağımsız oluşumlar için mutual bir ilişki yaratması olanaklı. Kentsel tasarımdan doğal peyzaja, bahçecilikten kırsal alana, altyapı sistemlerinden sanata uzanan ilgi alanıyla peyzaj mimarlarının uyanan çevre bilinciyle harekete geçen bağımsız oluşumlara karşılıksız kalmamaları, onlara katkı sağlarken, sosyal ve kültürel bilgi birikiminin paylaşımıyla da kamuya yakın durarak yapılı çevreye dair beklentilerin okumasını iyi yapmalıdır. Bugün kentlerde karşı karşıya kalınan problemlerin çözümlerini, üst ölçekte verilen yönetsel kararlarla iyileştirmenin olanaksızlığını kabul ederken sorunlu koşullarla mücadelenin ancak bilinçli kullanıcılarla gerçekleştirilebileceğini varsaymalıyız. Bu yüzden de kamu bilincini ayaklandırmaya çalışan projeler uzmanlık alanlarınca teşvik edilmeli, içerikleri geliştirilmelidir.

Kamu bilincinin oluşumuna eğitimin yanında en büyük katkı, kullanıcının katılımıyla kendi bilincini kendi deneyiminden oluşturmasıyla sağlanabilir. Mesaj kaygısı içeren projeleriyle gerek ulaşabildikleri kitleleri bilgilendiren gerekse yapılı çevreyi iyileştirmeyi amaçlayan bağımsız oluşumların profesyonel uzmanlık alanlarınca desteklenmesi kamu bilinci yapılı çevre arakesitinde sağlıklı sonuçlar getirecektir. Bu girişimlerin sağlayıcıları olan oluşumların, yaratıcı kültürle ilişkilerinden kaynaklanan sosyal iletişimdeki deneyimleri, kamu bilinci ve yapılı çevre bağıntısı açısından peyzaj mimarlığı disiplininde değerlendirilmelidir.

6. KAYNAKLAR

Aslan, 2004. Peyzaj Mimarlığında Kuram Sorunu. Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi, Boyut Yayın Grubu, (12) 45-48.

Katz, S. E., 2006. The Revolution Will Not Be Microwaved, "Guerilla Gardeners Reclaiming Abandoned Lots", s. 103-109, Chelsea Green Publishing, Vermont .

Ögel, S., 1977. Çevresel Sanat, "Yeni Çevre Yaratma", s.65-90, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.

Ryan Z., 2006. The Good Life. Van Alen Institute., 22-32 s., New York.

Waldheim C., 2006. Landscape Urbanism Reader, "Landscape as Urbanism", s.35-53, Princeton Architectural Pres, New York.

İnternet Kaynakları

Ota, H., 2007. Artist Profile: Tokyo Picnic Club., <http://www.picnicclub.org>., 2007.

Peyzaj Mimarları Odası, 2006. Mesleki Tanınırlığımızdaki En Önemli Adım., <http://www.peyzajmimoda.org.tr>., 2007.

Bat-Yam International Biennale of Landscape Urbanism, 2008. Press Release., <http://www.biennale-batyam.org>., 2008.

Anonim, 2008. Take Action., <http://www.laguerrillagardening.org>., 2009.

Rebar Group, 2008. PARK(ing) Day Assembly Manual and Streetscape Intervention Toolkit., <http://www.rebargroup.org>., 2008.